

TOMAS AKVINIETIS

SVARSTYTI KLAUSIMAI APIE BLOGĮ

PIRMOJO KLAUSIMO PENKTAS ARTIKULAS

Disputed Questions On Evil,

QUESTION 1, ARTICLE 5

ĮVADAS: LAISVĖ BŪTIES KALĖJIME

Įrodęs, kad doros srityje blogis turi tik dvi atmainas – kaltę ir blogį – pentajame traktato *Apie blogį* pirmojo klausimo artikule Tomas klausia, kuri iš jų yra didesnis blogis. Net dvidešimt argumentų, išdėstytų pirmojoje artikulo dalyje, įrodinėja, kad bausmė yra didesnis blogis, arba, Tomo žodžiais, turi daugiau blogio „prigimties“. Jūs galima sugrupuoti į teologinius, loginius ir praktinius, pirmiesiems priskiriant tuos, kurie grindžiami Dievo veikla, pomirtiniu gyvenimu ir Apreiškimu; antriesiems – tuos, kurie blogio ir gėrios santykius nagrinėja tokiomis sąvokomis kaip „aktas“ ir „galimybė“, „savaiminė priežastis“ ir „atsitiktinė priežastis“, „tikslas“ ir „priemonės“ (Tomo terminijoje: „tai, kas nukreipta į tikslą“); tretiesiems – tuos, kuriuose kalbama apie tai, kaip tos blogio atmainos kenkia.

Atrodo, kad šiame gyvenime didžiausia bausmė žmogui yra mirties bausmė. Galbūt ne vienas jos tikrai nusipelno. Tačiau kaip įmanoma nusipelnyti amžinąją kančią pragaro liepsnose yra didelė paslaptis: juk teologinis argumentas, kad už mirtinas nuodėmes arba už Šventosios Dvasios įžeidimą, neatrodo pakankamai rimtas. Mat, tiek už mirtinas, tiek už atleistinas nuodėmes jau šiame gyvenime kiekvieno laukia neišvengiamos bausmės – senatvė, ligos, galiausiai – mirtis, o dievybei neįmanoma nei pakenkti, nei jos įžeisti. Galų gale, Apvaizda pati viskam parenka priežastis. Tad jeigu kas nors burnoja prieš Šventąją Dvasią, tai šitai daro Dievo valia ir jo teikiama energija. Ne žmogus pasirinko burnoti, o Apvaizda padarė taip, kad jis burnotų: juk visas blygybes reikia redukuoti į Pirmąją priežastį, kuri yra didžiausias gėris. Trumpiau tariant, pati Apvaizda paskyrė jį pragarui.

Tačiau žemiškas nusikaltimas, kad ir koks didelis jis būtų, vis dėlto turi erdvės ir laiko ribas. Todėl tarp jo ir amžinosios bausmės nėra lygybės. O juk net elementarus barbariškas teisingumas – akis už akį, dantis už dantį – reikalauja, kad bausmė būtų proporcinga kaltei. Todėl patraukli atrodo Origeno idėja, kad galiausiai visi, net pats Šėtonas, bus išganyti. Amžinosios bausmės idėją būtų galima patei-

| Dail. Beato Angelico

RAKTAŽODŽIAI: etika, blogis, valia, malonumas, kaltė, kančia, nerimas, bausmė, garbė.

KEY WORDS: ethics, evil, will, pleasure, guilt, suffering, anxiety, punishment, glory.

sinti nebent tik kaip barbarišką barbarų kultūrinimo priemonę, kaip argumentą, ginatį idėją, kad šiame gyvenime geriau būti nekaltai baudžiamam, negu nebaudžiamai daryti nusikaltimus¹. Bet Tomas amžinosios bausmės teisingumu neabejoja. Jis teigia, kad kaltė laikina kaip veiksmažodis, bet amžina kaip kaltumas ir dėmė (žr. *De malo*, q.1 a.5 arg.15; ad 15). Maža to, esatį su gėriu (*esse et bonum convertuntur*) tapatinanti Tomo metafizika ir blogio filosofija, traktuojanti blogį kaip esaties stoką, leidžia aiškinti amžinąją pragaro bausmę kaip didžios Dievo meilės pasireiškimą. Mat mirtinomis nuodėmėmis pragaro kaliniai nusipelnė visiško sunaikinimo, tačiau gailiaširdis Dievas iš meilės savo kūriniais mirties bausmę pakeitė daug mažesne amžino įkalinimo pragaro kančiose bausme. Jis išsaugojo patį didžiausią jų gėrį – esatį. Tad kartu su kančios bausme nusidėjėliai gauna neįkainojamą Dievo meilės dovaną – amžinąją esatį. Todėl Dantės pragaro gelmėje „Luciferis gauruotas“ savo kruvinais nasrais tarsi amžinąją kramtomąją gumą, kurios niekada negalės išspjauti, žiaumoja Judą². Judas kenčia neišpasakytas kančias, bet jis yra, o, pasak Tomo, būti – tai pats didžiausias gėris.

Vis dėlto abejotina, kad esatis didelėje kančioje yra didesnis gėris negu amžinas atilsis nebūtyje. Juk apie Judą Kristus pasakė: „Geriau jam būtų buvę negimti“ (Mt 26, 24; Mk 14, 21).

Šis teiginys smogia tiesiai į Tomo metafizikos širdį, į esaties tapatinimą su gėriu. Absoliutus Judo nebuvimas paties Judo atžvilgiu būtų didesnis gėris negu buvimas. Tą patį galima pasakyti ir apie daugelį taip samarkiai neprasikaltusių ir net visiškai nekaltų žmonių.

Tomas gerai supranta, kokį didelį pavojų tie Kristaus žodžiai kelia jo teo-filosofinei sistemai, vienam pačių svarbiausių jos principų – *ens et bonum convertuntur*. Todėl komentuodamas Evangeliją pagal Matą įspėja, kad tie žodžiai – tai proga klaidai (*occasio erroris*). Ją daro tie, kurie teigia, kad geriau apskritai nebūti negu būti nubaustam kaip Judas, ir norėdami pagrįsti tą savo įsitikinimą cituoja Ekleziastą: *Mirusiuosius, jau seniai susitikusius su mirtimi, laikau laimingesniais už tuos, kurie dar turi gyventi. Laimingesnis už vienus ir kitus yra tas, kuris dar nėra gimęs ir nėra matęs nedorų darbų, daromų po saule* (Koh 4, 2–3). Šie žydų karaliaus Saliomono žodžiai išsako tą pačią tiesą, kurią Silėnas atskleidė karaliui Midui ir visiems mirtingiesiems: „Pats geriausias dalykas tau visiškai nepasiekiamas: būti negimusiam, *neegzistuoti*, būti *niekuo*. O antra, kas tau labiausiai tiktų – kuo greičiau mirti“³. Toks senovės graikų ir žydų išminties sutapimas rodo gilias žmonijos priešistorę siekiančias pesimistinio požiūrio į žmogaus būtį šaknis. Bet Tomo metafizikai tokia išmintis nepriimtina, nes neigia vieną pačių svarbiausių jos principų – *ens et bonum convertuntur*. Ta išmintis sako, kad buvimas žmogiškame pavidale yra radikalus blogis.

Kristaus žodžiais išreikštas požiūris nėra toks radikaliai pesimistinis: ne visiems, o tik kai kuriems žmonėms, nebūtis būtų buvusi geriau už esatį. Tačiau ir šis kompromisas Tomui nepriimtinas. Jam kiekviena esatis tiek, kiek ji yra esatis, yra gėris. Tačiau Kristus aiškiai sako: „Geriau jam būtų buvę negimti“. Suprantama, kad Kristaus žodžių Tomas negali kritikuoti, neigti ar taisyti. Bet jis gali kritikuoti ir taisyti tuos, kurie tuos žodžius supranta tiesiogiai – kad Judui būtų buvę geriau nebūti. Čia Tomas į pagalbą pasitelkia Augustiną, jo traktatą *Apie laisvą apsisprendimą*, kuriame teigiama, kad galintis rinktis yra laimingesnis už tą, kuris negali. Tai tiesa, bet tik atžvilgiu tų, kurie jau egzistuoja. Tiems, kurių nėra, ir net tiems, kurie miega nespnuodami, nerūpi nei pasirinkimas, nei laimė, nebent būtų galima sakyti, kad taip miegantys laimingai ilsisi, o nubudę džiaugiasi, kad gerai pailsėjo.

Somnus est imago mortis teigia lotynų išmintis; „užmigo amžinu miegu“ sakoma apie mirusiuosius; „amžiną atilsį“ rašoma ant antkapų. Atrodo, kad gyvenimo ir ligų nuvarginti žmonės apie tokį atilsį ne tik svajodami, bet ir realiai jį pasirenkdami (savižudybės, eutanazija), paneigia Augustino ir Tomo tezę, kad nebūtis niekas negali rinktis. Tačiau, pasak Tomo, jie renkasi ne nebūtį pačią savaime (*secundum se*), o nebūtį tam tikru požiūriu (*secundum quid*)⁴, renkasi ne tiek nebūti, kiek nekentėti: „karščiuojančiam žmogui atrodo, kad neturėti karščio yra laimė, nes tai reiškia nebūti karščio varginamam, todėl geriau nebūti negu vargingai būti“ (*In Matth.*, cap.26 lect.2). Tad pasirinkdamas eutanaziją žmogus renkasi ne tiek nebūtį, kiek laisvę nuo kankinančios būties ir taip, Tomo akimis žiūrint, daro didelę klaidą, didžiai nusideda, nes savo laisva valia paniekina pačią brangiausią Kūrėjo dovaną – esatį – ir pažeidžia

džia prigimtinių įstatymą, kuris yra „amžinojo įstatymo dalyvavimas protingame kūrinyje“⁵. Suklysta dar ir todėl, kad tik mąstomą nebūtį painioja su „realia“ nebūtimi, kurios nėra ir negali būti, nes žmogaus nemirtinga siela amžiams įkalinta būtyje. Maža to, Kūrėjas žada atkurti iširusius kūnus. Tad iš būties kalėjimo neįmanoma pabėgti. Šiame kalėjime egzistuojančią pasirinkimo laisvę nebloggeriai iliustruoja artikle pateiktas Loto pavyzdys: Lotas galėjo laisvai rinktis, ką atiduoti sodomitams išprievartauti – svečius ar dukteris (žr. Pr 19, 8). Bet pasirinkimo – būti ar nebūti – Tomo doktrinoje nėra⁶. Už bandymą pasirinkti nebūtį, pabėgti iš būties kalėjimo baudžiama didžiausia bausme – amžinomis kančiomis būties kalėjimo karceryje, vadinamame pragaru.

Bet jeigu nebūties nėra ir iš būties pabėgti neįmanoma, tai kokia prasmė taip žiauriai bausti kvailius, kurie nesupranta ko nori ir siekia neįmanomo? Vienintelis logiškas to žiaurumo paaiškinimas – tai įžeisto Kūrėjo pyktis: juk savo noru atsisakantis būti kūrinys visiškai diskvalifikuoja Kūrėjo meistriskumą, tobulumą, gerumą. Bet kas iš tiesų kaltas, kad kūrinys nevykęs, nepakankamai protingas ir Apvaizda jam nepalanki? Atrodo, kad Dievo bausmės žiaurumo šaknis yra labai žmogiška, pernelyg žmogiška: aklas įniršis dėl kiekvienam kūrėjui labai nemalonios tiesos – kūrinys nepavyko.

Kitas teologinis Tomo argumentas, kad kaltė – didesnis blogis negu bausmė, nes Dievas yra bausmės, bet ne kaltės priežastis, irgi atviras kritikai. Mat Jahvė pasakė Mozei: „sukietinsiu faraono širdį“ (Pr 7, 3). Bet kodėl tą širdį reikėjo kietinti? Vienintelis logiškas paaiškinimas: neatlikus tokios „širdies operacijos“ faraonas būtų taikiai paleidęs žydus ir „nenusikaltęs“ juos pasisavinti nutarusiam Jahvei. Tačiau Jahvė norėjo ne tik išsivesti žydus, bet ir išplakti Egiptą „dešimčia rykščių“, kurių paskutinioji – nekaltų kūdikių žudynės (Pr 12, 29). Siekdamas šio malonumo jis nuolatos kietino faraono širdį, t.y. buvo tikroji faraono „nusikaltimų“ priežastis⁷. Taigi Dievas ne tik baudžia, bet ir priverčia nusikalsti. Tomo argumentas, kad Dievas negali norėti, kad kuris nors jo kūrinys nenorėtų to didžiausio gėrio, kurio jis pats nori, ir todėl negali būti nuodėmės priežastis, Apreiškimo ir žmonijos istorijos fone atrodo labai neįtikimas: „apie pasaulio istoriją gali sakyti, ką tinkamas, gali sakyti viską, ką tik įstengs prasiimti nors ir visai iš kraštų išėjusi vaizduotė. Tik vieno dalyko negali pasakyti – kad joje viešpatauja protas“⁸. Tad manichėjai turėjo svarių priežasčių Senojo Testamento Dievą vadinti blogio Dievu, o Nietzsche krikščionybę pakrikštyti „budelio metafizikos“ vardu⁹.

Loginiai ir psichologiniai Tomo argumentai atrodo labiau įtikinantys. Blogis kaltei ne tik priežastinai, bet ir formaliai priskiriamas pirmiau negu bausmei: blogu žmogus vadinamas ne todėl, kad nubaustas, o todėl, kad nusikalto. Taigi pati kalba parodo, kad kaltė yra didesnis blogis negu bausmė. Be to, blogio darymas yra didesnis blogis negu blogio patyrimas. Kadangi kaltė susijusi su blogio darymu, o bausmė su patyrimu, tai akivaizdu, kad kaltė yra didesnis blogis.

Iš psichologinių argumentų svariausias atrodo šis: geras žmogus kaltės vengia dėl jos pačios; blogas – tik dėl bausmės. Nusikaltėlis kaltę supranta kaip *atsitiktinę* bausmės priežastį, nes nusikaltimui pavykus, jis galėtų likti nenubaustas. Teisėjas kaltę supranta kaip savaiminę bausmės priežastį, nes įsitikinęs, kad kiekvienas nusikaltimas baustinas. Nusikaltėlio požiūriu bausmė – tai prieš jo asmenį nukreiptas blogis. Teisėjo požiūriu bausmė – tai pažeistos tvarkos atstatymas ir gynimas.

Penktojo artikulo turinys palieka keistą įspūdį: neįtikimiausi ir problematiškiausi atrodo pasaulėžiūriniai, teologiniai argumentai, tuo tarpu didelė dalis filosofinių ir etinių yra nepriekaištingi. Šiuo artikulu Tomas užbaigia pirmąją traktato *Apie blogį* temą (*questio*). Iš kitų penkiolikos temų (*questiones*) penkios skirtos nuodėmėms, aštuonios – ydoms, viena laisvam apsisprendimui ir paskutinė, šešiolikta – piktosioms dvasioms. Galbūt ir ši didžioji traktato dalis kada nors bus išversta į mūsų kalbą. Galbūt mūsų kalba numirs anksčiau negu jie bus išversti. Bus taip, kaip nuspręs Apvaizda, netgi tuo atveju, jeigu jos nėra.

Literatūra ir nuorodos

¹ Panašią tezę suformulavo ir išplėtojo Sokratas Platono dialoge *Gorgijas*: „Apie tuos du daly-

kus, skriausti ir patirti skriaudą, mes teigiame, kad didesnis blogis skriausti, o kęsti skriaudą –

mažesnis.“ (509d). Plato. *Gorgias* / tr. W. D. Woodhead // *Collected Dialogues*, ed. E. Hamilton and H. Cairns. – Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1989.

Septintajame laiške Platonas rašė: „Iš tiesų verta tikėti senais ir šventais žodžiais, skelbiančiais, kad mūsų siela yra nemirtinga ir kad, kuomet bus atskirta nuo kūno, ji bus teisiama ir baudžiama didelėmis bausmėmis. Dėl to reikia manyti, kad patirti didelių skriaudų ir neteisybų yra mažesnis blogis, negu jas padaryti.“ (335b). Platonas. *Antrasis ir septintasis laiškas* / iš graikų kalbos vertė Kristupas Sabolius. – Vilnius: Aidai, 2005, p. 81

² Žr. Dantė Alighieri. *Dieviškoji komedija. Pragaras* / iš italų kalbos vertė Aleksys Churginas. – Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 187.

³ Cituota pagal: Friedrich Nietzsche. *Tragedijos gimimas* / iš vokiečių kalbos vertė Alfonsas Teikorius. – Vilnius: Pradai, 1997, p. 45.

⁴ Iš esmės tai tas pats mums jau gerai pažįstamas padalijimas į *per se* ir *per accidens*.

⁵ Tomas Akviniėtis. *Apie įstatymus* / iš lotynų kalbos vertė Gintautas Vyšniauskas. – Vilnius: Logos, 2005, p. 51.

⁶ „Hamletas bijo ne mirties nebūties, – rašo Teo

de Boer, – o to, kad nebūtis neįmanoma.“ Cituota pagal Theo de Boer. *Filosofų Dievas ir Pascalio Dievas* / iš nyderlandų kalbos vertė Antanas Gailius. – Vilnius: Aidai, 2006, p. 58.

⁷ Žodį „nusikaltimas“ rašau kabutėse, nes valdovo atsisakymas leisti kažkokiam magui išsivesti dalį šalies gyventojų atrodo teisingas. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad traktato *Apie blogį* trečio klausimo pirmajame artikle nagrinėdamas klausimą, ar *Dievas yra nuodėmės priešastis*, Tomas cituoja Augustino teiginį – kad Dievas veikia žmonių širdyse, jų valią palenkdamas ten, kur nori: į gėrį arba į blogį – ir aiškina, kad žodį „palenkia“ čia reikia suprasti ne kaip veikimą, o kaip neveikimą, kaip neištiesimą rankos skęstančiajam, kuris nevertas jo pagalbos. Tačiau mūsų aptarto Jahvės prisipažinimo ir tame artikle nemini.

⁸ Федор Достоевский. *Записки из подполья*. Cituota pagal Theo de Boer. *Filosofų Dievas ir Pascalio Dievas* / iš nyderlandų kalbos vertė Antanas Gailius. – Vilnius: Aidai, 2006, p. 125.

⁹ Žr. Friedrich Nietzsche. *Stabų saulėlydis* / iš vokiečių kalbos vertė Arvydas Šliogeris // F. Nyčė. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 532.

Gintautas VYŠNIAUSKAS

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

5 ARTIKULAS

PENKTAJAME TIRIAMA, KAS TURI DAUGIAU BLOGIO „PRIGIMTIES“¹ – BAUSMĖ AR KALTĖ.

Ir atrodo, kad bausmė.

1. Juk kaltė su bausme susijusi taip, kaip nuopelnas su apdovanojimu. Bet apdovanojimas yra didesnis gėris negu nuopelnas. Todėl bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
2. Be to, didesnis blogis yra tas, kuris priešinamas didesniam gėriui. Bet bausmė priešinama veikiančiojo gėriui, o kaltė – veiksmo gėriui. Kadangi veikiantysis yra geresnis negu veiksmas, tai atrodo, kad bausmė yra blogesnė negu kaltė.
3. Tačiau buvo pasakyta, jog kaltė yra didesnis blogis negu bausmė, nes kaltė atskiria nuo aukščiausiojo gėrio. BET PRIEŠINGAI, niekas labiau neatskiria nuo aukščiausiojo gėrio negu pats atskyrimas nuo aukščiausiojo gėrio. Bet pats atskyrimas nuo aukščiausiojo gėrio yra bausmė. Todėl bausmė yra dar didesnis blogis negu kaltė.

4. Be to, tikslas yra didesnis gėris negu nukreiptumas į tikslą. Pats tikslo atėmimas yra bausmė, nes ji vadinama dieviškojo regėjimo atėmimu, o kaltės blogis yra dėl nukreiptumo į tikslą atėmimo. Todėl bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
5. Be to, stokoti galimybės veikti yra didesnis blogis negu stokoti tik veikimo. Taip aklumas, dėl kurio stokojama galimybės regėti, yra didesnis blogis negu tamsa, kuri yra kliūtis pačiam regėjimo veiksmui. Bet kaltė priešinama nuopelnui, o atėmimas malonės, kuri duoda galimybę nusipelnyti, yra bausmė. Todėl bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
6. Tačiau buvo pasakyta, jog kaltė yra didesnis blogis negu bausmė, nes kaltė yra bausmės priežastis. BET PRIEŠINGAI, nors savaiminėse (*per se*) priežastyse priežastis yra galingesnė už padarinį, tačiau nebūtina, kad taip pat būtų ir atsitiktinėse (*per accidens*) priežastyse, nes pasitaiko, kad atsitiktinė priežastis yra mažesnis gėris negu jos padarinys, kaip kapo kasimas yra atsitiktinė lobio radimo priežastis, ir panašiai, pasitaiko, kad atsitiktinė priežastis yra mažesnis blogis negu jos padarinys, kaip užkliūti už akmens yra mažesnis blogis negu papulti į persekiojančių priešų rankas: pirmasis įvykis yra atsitiktinė antrojo priežastis. O bausmė yra atsitiktinis kaltės padarinys, nes tas, kuris nusikalto, nesiekė būti nubaustas. Taigi to, kad kaltė yra bausmės priežastis, nepakanka, kad ji būtų didesnis blogis negu bausmė.
7. Be to, jei kaltė turi blogio prigimtį dėl to, kad ji yra bausmės priežastis, tai kaltės blogumas yra dėl bausmės blogumo. Tačiau „tas, dėl ko kas nors kitas [yra toks], yra labiau toks“². Vadinasi, bausmė bus blogesnė negu kaltė.
8. Be to, tai, kas kam nors priskiriama formaliai, jam tinka labiau, negu tai, kas kam nors priskiriama priežastingai: juk teisingiau sakoma, kad sveikas yra gyvūnas, o ne vaistas. O jeigu blogumas kaltei būtų priskiriamas pagal tai, kad ji yra bausmės priežastis, tai reikėtų daryti išvadą, kad bausmė yra didesnis blogis negu kaltė, nes kaltei blogis priskiriamas priežastingai, o bausmei – formaliai.
9. Tačiau buvo pasakyta, jog ir kaltei blogis priskiriamas formaliai. BET PRIEŠINGAI, formaliai kas nors vadinamas blogu todėl, kad jame yra gėrio stoka. Tačiau didesnis gėris yra tas, kuris atimamas bausmėje esančia stoka (paties tikslo gėris), negu tas, kurį atima kaltėje esantis blogis (jis atima nukreiptumo į tikslą gėrį). Vadinasi, bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
10. Be to, Dionisijas traktato *Apie Dievo vardus* ketvirtajame skyriuje³ rašo, kad jokia mąstanti būtybė nesiekia blogio, ir tuo pačiu teigia, kad blogis yra priešingas valiai. Todėl tas, kuris yra labiau priešingas valiai, yra didesnis blogis. O bausmė yra labiau priešinga valiai negu kaltė, nes, kaip jau minėta, bausmė iš prigimties yra tai, kas priešinga valiai. Vadinasi, bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
11. Be to, kaip gėrio prigimčiai priklauso tai, kad jis būtų geidžiamas, taip blogio „prigimčiai“ priklauso tai, kad jo būtų vengiama. Todėl tas, kuris yra labiau

- vengtiną, yra didesnis blogis. O kaltės vengiama dėl bausmės; tad bausmės labiau vengiama, nes „tas, dėl ko kas nors kitas [yra toks], yra labiau toks“⁴. Vadinasi, bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
12. Be to, paskesnis atėmimas labiau kenkia negu ankstesnis: juk antroji žaizda labiau žeidžia negu pirmoji. O bausmė eina po kaltės. Vadinasi, ji kenkia labiau negu kaltė ir yra didesnis blogis, nes, pasak Augustino *Enhiridiono* blogu ką nors vadiname todėl, kad jis kenkia⁵.
  13. Be to, bausmė sunaikina subjektą, nes mirtis yra tam tikra bausmė, o kaltė nesunaikina, tik sutepa. Vadinasi, bausmė labiau kenkia negu kaltė. Todėl bausmė yra didesnis blogis.
  14. Be to, tai, kas teisingo vyro pasirinkta, laikoma mažesniu blogiu. Tačiau Lotas, būdamas teisingas, pasirinko kaltę, o ne bausmę, siūlydamas savo dukteris sodomiečių paleistuvystei (tai buvo kaltė), kad nepatirtų neteisingumo savo namuose, t.y., kad prieš jo svečius nebūtų panaudota prievarta (t.y. bausmė). Vadinasi, bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
  15. Be to, už laikiną nuodėmę Dievas baudžia amžinąją bausmę, nes, pasak Grigaliaus, amžina yra tai, kas teikia kančią, o laikina – tai, kas teikia malonumą. Tačiau amžinasis blogis yra blogesnis už laikinąjį blogį, kaip amžinasis gėris yra geresnis už laikinąjį. Vadinasi, bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
  16. Be to, pasak Filosofo *Topikos* antrosios knygos⁶, blogis yra dažnesnis negu gėris. O bausmė yra dažnesnė negu kaltė, nes daug kas baudžiamas nebūdamas nusikaltęs. Tačiau kiekviena kaltė turi mažiausiai vieną ją lydintį bausmę. Vadinasi, bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
  17. Be to, kaip gerų dalykų atveju tikslas yra geriau negu tai, kas veda į tikslą, taip blogų dalykų atveju – blogiau. Vadinasi, bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
  18. Be to, bet kokia kaltė žmogui gali būti aleista, todėl smerkiamas Kainas, kuris sakė: *Per daug didelė man bausmė, jos pakelti negaliu* (Pr 4,13). Bet yra tam tikra bausmė nuo kurios žmogus negali būti atleistas, t.y. pragaro bausmė. Vadinasi, bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
  19. Be to, kai kas nors daugeliui dalykų predikuojama analogiškai, tai atrodo, kad pirmiausia predikuojama tam, kuris yra labiausiai pagarsėjęs kaip toks. Tačiau bausmė labiau negu kaltė yra pagarsėjusi kaip blogis, nes dauguma mano, kad bausmė, o ne kaltė yra blogis. Todėl blogis bausmei priskiriamas pirmiau negu kaltei.
  20. Be to, pikta valia yra tai, iš ko kyla visos nuodėmės, vadinasi, ji yra pirmiau už bet kokią nuodėmę. O pikta valia yra tam tikra bausmė. Vadinasi, bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.

BET PRIEŠINGAI

1. Tas, kurio labiau nekenčia gerieji, yra blogesnis negu tas, kurio labiau nekenčia blogieji. Bet, pasak Augustino traktato *Apie Dievo valstybę* trečiosios knygos⁷, bausmės blogio labiau nekenčia blogieji, o kaltės blogio labiau nekenčia gerieji. Todėl kaltė yra didesnis blogis negu bausmė.
2. Be to, pasak Augustino knygos *Apie gėrio prigimtį*⁸, blogis yra tvarkos stokojimas. O kaltė nuo tvarkos yra toliau negu bausmė, nes kaltė pati savaime yra netvarkinga, tačiau sutvarkoma bausme. Todėl kaltė yra didesnis blogis negu bausmė.
3. Be to, kaltės blogis priešinamas garbės gėriui, o bausmės blogis – malonumo gėriui. Tačiau garbės gėris yra geresnis už malonumo gėrį. Vadinasi, kaltės blogis yra blogesnis už bausmės blogį.

ATSAKYMAS

Reikia sakyti, kad tas klausimas atrodo lengvas dėl to, kad dauguma svarsto tik kūniškas bausmes, arba tas, kurios sukelia kančią, o jos be abejo turi mažiau blogio „prigimties“ negu ta kaltė, kuri priešinama malonei ir garbei. Bet kadangi malonės ir garbės atėmimas irgi yra tam tikros bausmės, tai atsižvelgiant į tą gėrį, kuriam priešingas kiekvienas blogis, atrodo, kad ir jos privalo turėti blogio priešastį, nes atėmimas galutinio tikslo, kuris yra didžiausias gėris, irgi turi bausmės prigimtį. Tačiau akivaizdžiais argumentais galima atskleisti, kad kaltė turi daugiau blogio „prigimties“. Pirmas argumentas yra, kad kiekvienas savybinis požymis, kuris subjektą daro tokį, yra labiau toks negu tas, kuris negali padaryti, kad subjektas būtų toks: pavyzdžiui, jeigu baltumas kame nors yra taip, kad tas subjektas dėl to negali būti vadinamas baltu, tai tas baltumas turi mažiau baltumo prigimties, negu tuo atveju, jei subjektas dėl jame esančio baltumo būtų baltas. Juk atrodo, kad tas, kuris kame nors yra taip, jog nedaro įtakos savo subjektui ir nesuteikia jam pavadinimo, jame yra tik tam tikru požūriui, o be išlygų subjekte yra tas, kuris jam daro įtaką ir suteikia pavadinimą. Tačiau akivaizdu, kad ne pagal bausmės kaip bausmės blogį, o pagal kaltės blogį vadinamas blogu tas, kuriame yra blogis, todėl Dionisijas traktato apie *Dievo vardus* ketvirtajame skyriuje⁹ sako, kad blogis – ne būti nubaustam, o būti vertam bausmės. Todėl išvada yra ta, kad kaltės blogis turi daugiau blogio „prigimties“ negu bausmės blogis.

O priešastį, kodėl ne pagal bausmės, o pagal kaltės blogį kas nors vadinamas blogu, reikia kildinti iš to, kad geru ir blogu be išlygų vadinama pagal aktą, o pagal galimybę geru arba blogu galima būti tik su išlygomis, tik tam tikru požūriui. Tačiau aktas yra dvejopas: pirmasis, kuris yra įprotis arba forma, o antrasis, kuris yra veikimas, pavyzdžiui, žinojimas ir svarstymas. Tačiau esant pirmajam aktui dar yra

galimybė ir antrajam, kai žinantis dar aktualiai nesvarsto, bet gali svarstyti. Todėl geru arba blogu be išlygų vadiname pagal antrąjį aktą, kuris yra veikimas, o pagal pirmąjį aktą gerumas arba blogumas priskiriamas tik tam tikru požiūriu.

Tačiau akivaizdu, kad turinčiuose valią bet kuri galia ir įprotis valios veiksmu redukuojamas į gerą veikimą, nes valia kaip savo objektą turi visuotinį gėrį, apimančią visus atskirus gėrius, kuriais galios ir įpročiai veikia. Tačiau galia, kuri siekia svarbiausio tikslo, visada savo įsakymu valdo galią, kuri siekia antrinio tikslo: taip laivo vairavimo menas vadovauja laivų statybos menui, o kariuomenės valdymo menas – raitininkystei. Juk kas nors gerai kalba ne todėl, kad turi gramatikos žinių: turintis žinių gali jų nepanaudoti arba net veikti priešingai, pavyzdžiui, kai gramatikas sąmoningai daro sintaksės klaidas, jis tik tada teisingai veikia pagal gramatikos meną, kai to nori. Todėl žmogus, kuris turi gerą valią be išlygų vadinamas geru žmogumi, kaip tas, kuris geros valios veikimu viską, ką turi, gerai panaudoja. Ir todėl, turintis gramatikos žinių, vadinamas ne geru žmogumi, o geru gramatiku; ir panašiai yra blogio atveju. Kadangi kaltės blogis yra blogis valios veikime, o bausmės blogis yra stokojimas to, ką valia galėtų kaip nors panaudoti, kad gerai veiktų, tai kaltės, o ne bausmės blogis daro žmogų be išlygų blogą.

Antrasis argumentas yra toks: kadangi Dievas yra pati gerumo esmė, tai kuo kas nors Dievui svetimesnis, tuo didesnę turi blogio prigimtį. Tačiau kaltė yra svetimesnė Dievui negu bausmė, nes Dievas yra bausmės vykdytojas, bet jis nėra kaltės vykdytojas. Iš to matyti, kad kaltė yra didesnis blogis negu bausmė. O priešastis, dėl kurios Dievas yra bausmės vykdytojas, bet nėra kaltės vykdytojas kildinama iš to, kad kaltės blogis, kuris yra valios veikime, tiesiogiai priešinamas meilės veikimui, kuris yra pirmasis ir svarbiausias valios tobulumas. O meilė (*caritas*) nukreipia valios veiklą į Dievą; bet ne tik taip, kad žmogus mėgautųsi dieviškuoju gėriu, nes tai priklauso meilei, kuri vadinama geismo meile (*amor concupiscentiae*), bet ir taip, kaip dieviškasis gėris yra pačiame Dieve, o tai priklauso draugystės meilei (*amor amicitiae*). Iš Dievo negali atsirasti tai, kad kas nors nenorėtų dieviškojo gėrio tokio, koks jis yra pats savyje. Priešingai, Dievas kiekvieną valią skatina norėti to, ko jis pats nori, o jis nori aukščiausio gėrio tokio, koks tas gėris yra pats savyje. Todėl kaltės blogis negali būti iš Dievo. Tačiau Dievas gali norėti, kad pats dieviškasis gėris, arba koks nors kitas žemesnis gėris, būtų atimtas iš ko nors, kuris jo nevertas, nes kaip tik to reikalauja tvarkos gėris, kad niekas neturėtų to, ko nėra vertas. Tačiau pats nesukurto arba kokio nors kito gėrio atėmimas iš to, kuris yra nevertas, turi bausmės prigimtį. Todėl Dievas yra bausmės vykdytojas, bet negali būti kaltės vykdytojas.

Trečiasis argumentas yra tas, jog tas blogis, kurį padaro išmintingas meistras, kad išvengtų kito blogio, turi mažiau blogio „prigimties“, negu tas blogis, kurio siekiama išvengti. Pavyzdžiui, kai išmanus gydytojas nupjauna ranką, kad kūnas nežūtų, tai akivaizdu, kad rankos amputacija yra mažesnis blogis negu kūno su-

naikinimas. Tačiau akivaizdu, kad Dievo išmintis baudžia, kad vengtų nusikalsti arba tas, kuris baudžiamas, arba bent kiti, todėl Jobo knygoje [rašoma]: *venkite daryti neteisingumą, nes kalavijas baudžia už neteisingumą* (Job 19, 29). Tad jei bausmė panaudojama siekiant išvengti nusikaltimo, tai akivaizdu, jog kaltė yra didesnis blogis negu bausmė.

Ketvirtas argumentas teigia, kad, kaip jau minėta, kaltės blogis yra veikime, o bausmės blogis yra kančioje. Tas, kuris blogai veikia, parodo, kad jau yra blogas, o tas, kuris nuo kokio nors blogio kenčia, tuo neparodo, kad jau yra blogas, bet parodo, kad yra tarsi kelyje į blogį, nes tas, kuris nuo ko nors kenčia, yra jo veikiamas; taip iš šlubavimo akivaizdu, kad blaudzikaulis jau pajungtas blogiui, o iš to, kad sukelia jam kančią – ne pajungia trūkumui, o yra kelyje į trūkumą. Juk kaip veikiama, kuris egzistuoja aktualiai, yra geresnis negu paskata veikti ir tobulėti, taip ir veikimo blogis svarstomas pats savaime turi daugiau blogio „prigimties“, negu kentėjimo blogis. Todėl kaltė turi daugiau blogio „prigimties“ negu bausmė.

1. Todėl į pirmąją atsakyтина, kad jei apdovanojimas su nuopelnu ir bausmė su kalte siejamos kaip pabaigos, tai atrandama vienodi santykiai abiejose porose, nes kaip nuopelnas baigiasi apdovanojimu, taip kaltė baigiasi bausme. Bet jei siejami pagal intencijas, tai jų santykiai bus nevienodi, o veikiau priešingi. Juk apdovanojimas skirtas tam, kad kas nors jo siektų, o bausmė skirta, kad būtų vengiama nusiklasti. Tad kaip apdovanojimas yra geresnis už nuopelną, taip kaltė yra blogesnė už bausmę.
2. Į antrąją atsakyтина, kad ne tik pirmasis tobulumas yra veikiančiojo gėris, kurio atėmimas yra bausmė, bet ir antrasis tobulumas, kurio veikimas yra tai, kam priešinga kaltė. Maža to, antrasis tobulumas yra didesnis gėris negu pirmasis. Todėl kaltė, kuri priešinga antrajam tobulumui, turi daugiau blogio „prigimties“ negu bausmė, kuri priešinga pirmajam tobulumui.
3. Į trečiąją atsakyтина, jog kaltė atskiria nuo Dievo tokiu atskyrimu, kuris priešingas susivienijimui meilėje, kurioje kas nors nori tokio Dievo gerumo, koks jis yra pats savyje. O bausmė nuo Dievo atskiria tokiu atskyrimu, kuris priešinamas mėgavimuisi, kuriuo žmogus mėgaujasi dieviškuoju geriu. Todėl atskyrimas kalte yra blogesnis negu atskyrimas bausme.
4. Į ketvirtąją atsakyтина, kad nukreiptumo [į tikslą] ir tikslo atskyrimą galima suprasti dvejopai: vienaip pačiame žmoguje, ir šitaip maštant nukreiptumo į tikslą atėmimas yra bausmė, kaip ir tikslo atėmimas; kitaip – veikime, ir šitaip suprantant, nukreiptumo į tikslą atėmimas yra kaltė, nes žmogus gali būti kaltinamas dėl to, kad atlieka į deramą tikslą nenukreiptą veiksmą. Todėl kaltės blogio su bausmės blogiu negalima lyginti taip, kaip tikslo su nukreiptumu į tikslą, nes tiek kaltės, tiek bausmės blogis atima ir tikslą, ir nukreiptumą į tikslą.
5. Į penktąją atsakyтина, kad pačios gebėjimo malonės atėmimas yra bausmė, o iškreipimas veiksmo, kuris turėtų kilti iš malonės, yra kaltės blogis. Todėl aki-

vaizdu, jog kaltės blogis priešinamas tobulesniam gėriui, nes veikimas yra paties gebėjimo tobulumas.

6. Į šeštąją atsakytina, kad patiriančio bausmę atžvilgiu kaltė yra atsitiktinė bausmės priežastis, tačiau baudžiančiojo atžvilgiu ji yra savaiminė priežastis, nes baudžiantysis siekia, kad nusikaltimas užsitrauktų bausmę.
7. Į septintąją atsakytina, jog kaltė yra blogis ne todėl, kad per kaltę užsitraukiamas bausmė, o veikiau priešingai, bausmės blogis panaudojamas tam, kad kaltės blogis būtų pažabotas ir sutvarkytas. Todėl akivaizdu, kad blogis kaltei priskiriamas ne tik priežastingai, bet ir formaliai, ir priskiriamas pirmiau negu bausmei, kaip matyti iš jau pasakyto.
- 8, 9. Todėl atsakymai į aštuntąją ir devintąją argumentą akivaizdūs.
10. Į dešimtąją atsakytina, kad apie viską reikia spręsti vadovaujantis ne blogųjų, o gerųjų vertinimais, kaip apie [maisto] skonį reikia spręsti vadovaujantis ne ligonio atsiliepimais, o sveikųjų vertinimais. Todėl nedera teigti, kad bausmė yra blogesnė, nes blogieji jos labiau vengia, bet dera sakyti, jog kaltė yra blogesnė, nes gerieji jos labiau vengia.
11. Į vienuoliktąją atsakytina, kad doras vengia kaltės dėl jos pačios, o ne dėl bausmės; blogieji gi vengia kaltės dėl bausmės, todėl Horacijus rašo: *baumės baime blogieji nenori nusikalsti, gerieji nenori nusikalsti dorybės meile*. Maža to, ir tai dar svarbiau, Dievas, kaip jau minėta, baudžia tik dėl kaltės.
12. Į dvyliktąją atsakytina, kad vėlesnis atėmimas yra blogesnis už pirmąjį tada, kai jį turi savyje. Todėl atrodo, kad galima sakyti, jog bausmė kartu su kalte yra blogiau negu tik kaltė. Ir baudžiamojo atžvilgiu tai yra tiesa, tačiau baudžiančiojo atžvilgiu bausmė turi teisingumo ir tvarkos prigimtį, todėl teisingumu didinant gėrį kaltės blogis sumažinamas, kaip tai įrodo Boetijus traktate *Apie filosofijos paguodą* pirmojoje knygoje¹⁰.
13. Į tryliktąją atsakytina, jog kaltė ir bausmė priklauso protingai prigimčiai, kuri tiek, kiek yra protinga, yra neiri. Todėl bausme tikrasis subjektas nesunaikinamas, net bausme atimant kūno gyvybę. Todėl sutinku, jog kūnui, kalbant be išlygų, bausmė yra blogiau negu kaltė.
14. Į keturioliktąją atsakytina, kad Lotas nepasirinko kaltės vietoj bausmės, bet parodė, kad vengiant kaltės reikia laikytis tvarkos, nes labiau toleruotina, jei kas nors nusikalsta mažesne kalte negu didesne.
15. Į penkioliktąją atsakytina, kad nors veiksmo atžvilgiu kaltė yra laikina, tačiau ji yra amžina (nebent būtų ištrinta per atgailą) kaltumo ir dėmės atžvilgiu, ir kaltės amžinumas yra bausmės amžinumo priežastis.
16. Į šešioliktąją atsakytina, kad tam tikras blogis, būtent tas, kuris būdingas žmonių papročiams, yra dažnesnis todėl, kad dauguma žmonių labiau paklūsta juslinei prigimčiai, o ne protui. Todėl nebūtina, kad blogis būtų kuo dažnesnis, tuo didesnis: juk jei taip būtų, tai atleistinos nuodėmės, kurias visi daro, būtų blogesnės negu mirtinos.

17. Į septynioliktąjį atsakytina, kad, kaip jau minėta, bausmė yra kaltės pabaiga, bet ne tikslas.
18. Į aštuonioliktąjį atsakytina, kad iš pragaro bausmės niekas negali į gyvenimą sugrįžti todėl, kad esančiųjų pragare kaltė negali būti atpirkta. Taigi tas argumentas neįrodo, kad bausmė yra didesnis blogis negu kaltė.
19. Į devynioliktąjį atsakytina, kad koks nors vardas vienam predikuojamas pirmiau negu kitam dvejopai: vienaip – įvardijimu, antraip – pagal prigimtį. Pavyzdžiui, tais pačiais vardais įvardijant Dievą ir kūrinius, vardai pirmiau predikuojami kūriniams, bet, predikuojant pagal prigimtį, jie pirmiau priskiriami Dievui, nes iš jo kūriniai gauna visus savo tobulumus. Ir niekas netrukdo, kad panašiai blogis bausmei būtų predikuojamas pirmiau įvardijimu, bet pagal daiktiską tiesą – paskiau.
20. Į dvidešimtąjį atsakytina, kad pikta valia yra kalčių pradai galimybėje, o blogis akte yra blogesnis negu blogis galimybėje, kaip apie tai sako Filosofas *Metafizikos* devintojoje knygoje¹¹, todėl pikta valia nėra didesnis blogis negu kaltė.

Literatūra ir nuorodos

¹ Žodį prigimtis rašau kabutėse, norėdamas priminti, kad iš tiesų blogis prigimties neturi, kad jis, pasak Tomo, yra kokios nors prigimties stoka. Vis dėlto kalbėti apie blogį tenka taip, tarsi jis turėtų prigimtį. (vert.)

² Aristotle. *Analitica posteriora*, I, 2, 72a 28.

³ Dionysius. *De divinis nominibus*, IV, 19; PG 3, 716.

⁴ Aristotle. *Analitica posteriora*, I, 2, 72a 28.

⁵ Augustinus. *Enchiridion*, 4, 12; PL 40, 237.

⁶ Iš tiesų Aristotelis apie tai kalba *Nikomacho etikoje*, II, 6, 1106b 28-33: „Be to, klysti galima įvairiai, nes, kaip teigia pitagorininkai, blogis priklauso begalybei, o gėris – tam, kas

ribota. Bet teisingai elgtis galima tik vienu būdu, todėl gėrį pasiekti sunku, o blogį – lengva, nes tikslo nepasiekti lengva, o pasiekti – sunku. Dėl to perteklius ir stoka priklauso blogiui, o vidurys – gėriui“. Cituota pagal J. Dumčiaus vertimą iš graikų kalbos, Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 92. (vert.)

⁷ Augustinus. *De civitate Dei*, III, 1; PL 41, 79.

⁸ Augustinus. *De natura bloni*, cap. 4; PL 42, 553.

⁹ Dionysius. *De divinis nominibus*, IV, 22; PG 3, 724.

¹⁰ Boetijas. *Filosofijos paguoda*, 19, 29.

¹¹ Aristotle. *Metaphysica*, IX, 9, 1051a 15.

Iš lotynų k. vertė ir įvadą parašė
Gintautas VYŠNIAUSKAS

Versta iš: Sancti Thomae de Aquino. *Questiones disputatae De malo*, ed. Leonina kn: Tommaso d'Aquino. *Il male*, testo latino a fronte, introduzione, traduzione e apparati Fernando Fiorentino. – Milano, 2001